

Деркач Л.М.,

*доктор психологічних наук,
завідувач кафедри педагогічної психології
факультету психології*

Марченко О.Г.,

*студентка магістратури (2 рік навчання)
факультету психології
Дніпровський гуманітарний університет
(м.Дніпро, Україна)*

ПСИХОЛОГІЯ КАР'ЄРИ ТА ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Актуальність теми дослідження зумовлена браком ґрунтовних фундаментальних досліджень з психології кар'єри в Україні. Проблема формування професійної кар'єри, кар'єрних орієнтацій студентської молоді майже не досліджена в нашій країні як у теоретичному, так і в практичному аспекті. Метою статті є розкриття специфіки рівнів комунікативної професійної толерантності і кар'єрної спрямованості студентів-психологів до забезпечення якості європейських освітніх стандартів (Dublin Descriptors) у взаємозв'язку із плануванням майбутньої професійної кар'єри.

Ключові слова: *психологія кар'єри, професійна комунікативна толерантність, освітні стандарти.*

The topicality of the given investigation is due to the lack of basic, fundamental research on Psychology of Career in Ukraine. The problem of professional career formation as well as career orientations in university students is poorly studied both in theory and practice.

The aim of the study is to dwell on the specific levels of communicative professional tolerance and career orientations in psychology students (from the first up to the fourth course of the university training) as a reflection of their adaptation to the demands to the market mentality in this country. Tolerant communication skills, career planning (from the very start at the higher educational establishment) and its development and correction at the process of education, makes it possible to provide quality education in future psychologists which meets the requirements of European Educational Standards (Dublin Descriptors).

The authors focus on the study of psychological characteristics of professional career development in the relation to the communicative tolerance as the markers of market thinking flexibility as well as competences shaped.

Key words: career psychology, professional communicative tolerance, educational standards.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні теоретико-методологічні засади дослідження планування професійної кар'єри студентів, що навчаються у вищих навчальних закладах України, у контексті формування їх професійної комунікативної толерантності є вельми актуальними як для організаційної, так і економічної психології. Професійна комунікативна толерантність в діяльності майбутнього фахівця посідає провідне місце як складне інтегративне особистісне утворення, як базова риса структури взаємовідносин у процесі професійного спілкування. Наявність у структурі професійних взаємовідносин професійної комунікативної толерантності сприяє подоланню соціальних та професійних труднощів у кар'єрному зростанні особистості, і обумовлює процес формування та розвитку успішної кар'єрної компетентності. Порівняно з досвідом європейських ЗВО, що беруть участь у болонському процесі (45 європейських держав на 2015 рік), сучасній українській освіті бракує системи практико-орієнтованих методів та засобів вивчення специфіки цього виду діяльності вузів за умови сучасних ринкових відносин.

Новітні підходи до рейтингу українських вищих навчальних закладів, оцінки їх ефективності включають також показники затребуваності випускників, їх працевлаштування на регіональних ринках праці, відповідність їх професійно-особистісних якостей вимогам ринку праці, що постійно змінюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку професійної кар'єри, її психологічний аспект, стратегії та умови формування розглядалися вітчизняними та зарубіжними дослідниками через призму поняття «толерантність» і «комунікативна толерантність». Варто зазначити, що закордонні психологи чітко диференціюють значення цих понять і не вважають їх синонімами. Науковці в різні часи, зокрема: О.Г.Асмолов, Г.М.Андрєєва, Н.А.Асташова, В.В.Бойко, С.К.Бондирєва, С.Л.Братченко, Г.Олпорт, Г.У.Солдатова та ін. сформували спільну платформу теоретичних та методологічних засад для дослідження феномену толерантності та комунікативної толерантності. Сучасні вітчизняні науковці фокусують увагу на вивченні умов формування комунікативної толерантності старшокласників (В.Нечерда; А.Б.Скрябина); студентів гуманітарних та технічних ВНЗ різних напрямів спеціалізації (Ж.Вірна, М.В.Сурякова, В.М.Павленко., V.Mkrttchian, I.A.Novikova та ін.).

Інноваційні підходи до освіти сучасних вітчизняних науковців спрямовані на інтеграцію в єдиний європейський простір вищої освіти, ринкові перетворення, і передбачають нові вимоги до підготовки студентів [2;3;4;6;7;18;19;20]. Ідеї формування нового фахівця на засадах демократизації та гуманізації, а також стратегії «Європа – 2020», проект Тюнінг наголошують на завданні «...формування

готовності нового фахівця, педагога, який виховує нові покоління європейців, здатних жити в спільному Європейському домі в повазі, порозумінні і співпраці на основі таких загальнолюдських цінностей, як демократія і права людини, миролюбність і екологічна безпека, солідарність» [21, 337-338]. Необхідність позитивних змін у освітянських організаціях викликає інтерес до досліджень, пов'язаних із пошуком психолого-педагогічних особливостей розвитку професійної кар'єри, урахування яких підвищить якість вітчизняної освіти.

У закордонних та вітчизняних дослідженнях проблематики феномену професійної кар'єри, в різних аспектах та проекціях на її результативність, як свідчить наш огляд літератури, можливо виділити три етапи:

I етап - початок - середина ХХ століття [Parsons, 1909; Thorndike, 1934; Hughes, 1937; Hughes, 1958]. Цілком зрозуміло, що це - період теоретичних узагальнень закордонних науковців [Parsons, 1909] з основним фокусом уваги на понятійному визначенні феномену кар'єри та критеріях оцінювання її успішності: аналізі причин невдалого кар'єрного досвіду суб'єктивної кар'єри [Hughes, 1937]; факторах, що призводять до задоволення від роботи та стимулюють кар'єрне зростання [Thorndike, 1934].

II етап - кінець ХХ століття [Hall, 1976; Krumboltz, 1994; Holland, 1997; Ziglar, 1997; Judgeand Bretz, 1994; Chartrandand Rose, 1996; etc.]. На цьому етапі з психологічної точки зору, на наш погляд, є поєднання позицій теоретиків [Hall, 1976] та практиків [Ziglar, 1997] у пошуку релевантних теорій [Krumboltz, 1997], моделей [1997], програм успішного кар'єрного зростання [Chartrandand Rose, 1996], алгоритму побудови кар'єрної тактики [Judgeand Bretz, 1994], що призводять до успіху/неуспіху у кар'єрному зростанні особистості [Krumboltz, 1997;]. При цьому, як зазначають закордонні психологи [Arthur and Rousseau, 1996], більш ніж 75 відсотків статей, присвячених феномену, що вивчається, були надруковані у головних міждисциплінарних журналах у період 1980–1994 рр., і зосереджені на теоретико-емпіричному рівні дослідження поняття «objective career success».

III етап - на початок ХХІ століття припадає значна кількість як вітчизняних, так і закордонних досліджень з невпинним теоретичним інтересом до проблеми, що підсилює потребу удосконалити практику підготовки нового фахівця завдяки взаємодії університетів і корпорацій, інноваційній якості університетів в контексті світових тенденцій розвитку вищої освіти [2]. Так, наш аналіз вітчизняної психолого-педагогічної літератури з проблеми психології кар'єри на початку ХХІ століття засвідчує наявність досліджень орієнтованих на з'ясування особливостей формування психологічної готовності студентів вищих навчальних закладів до здійснення майбутньої професійної кар'єри [5], кар'єрні орієнтації психологів у системі вузівської підготовки [8;15], особливості розвитку кар'єри [6;7;9;13;16 та ін.]

Отже, загальними факторами дослідницького пошуку для різноманітних парадигм і, зокрема української, на початку сторіччя є вивчення:

- а) поняття сутності кар'єри, їх типи, види, етапи успішної кар'єри, «успішна об'єктивна кар'єра», кар'єрне самовизначення [1;5;7;];
- б) кар'єрні цілі та фактори, що сприяють успішному її розвитку [9;10;11;13];
- в) планування кар'єри [16;17;26].

Метою статті є розкриття специфіки рівнів комунікативної професійної толерантності і кар'єрної спрямованості студентів-психологів до забезпечення якості європейських освітніх стандартів (Dublin Descriptors) [21] у взаємозв'язку із плануванням майбутньої професійної кар'єри.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих даних.

Викликом сьогодення є підготовка в нашій країні фахівців, готових до інноваційних змін в освіті на засадах європейських стандартів [3;4;9;11;12;18;19;20]. Саме тому ми здійснили спробу психологічного аналізу умов становлення нової освітньої парадигми та модернізаційних трансформацій у системі психологічної підготовки майбутніх конкурентоспроможних, компетентних психологів [18;19;20]. У роботі ми презентуємо результати дослідження I етапу теоретичних напрацювань та емпіричних даних (2015-2018 рік), що визначають рівні сформованості професійної комунікативної толерантності студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр» на факультетах психології.

Виклад основного матеріалу. Підвищення рівня кар'єрного планування та розвитку студентів під час отримання вищої освіти (з 1 по 4 курс), формування рівнів їх кар'єрної компетентності та врахування психологічних факторів розвитку сприйняття образу(траєкторії) майбутньої кар'єри та особистісно-професійного розвитку молодих фахівців, що є найбільш значущими і комплексно впливають на її результативність, є вельми перспективними напрямками сучасних наукових пошуків у царині психології менеджменту, організаційної та економічної психології.

Проблема взаємозв'язку психології кар'єри та формування професійної комунікативної толерантності студентів під час навчання у ЗВО є малодослідженою до цього часу [22;23;24;25]. Студентський вік – кризовий період, з типовими психологічними поведінковими проявами, якими нерідко виступають бунтарство, підвищений рівень вербальної агресивності [14]. Дослідження, присвячені психологічним аспектам особистісного розвитку студента, різноманітні, містять ґрунтовні узагальнення у розгляді вищезазначеної проблематики. Але інноваційна якість підготовки нового фахівця в контексті світових тенденцій розвитку вищої освіти та інтеграції України до європейського освітнього простору [11] вимагає суттєвих змін, орієнтованих на інноваційну модель економіки, що сформувалася в провідних країнах Європи на початку 21 століття [2;19;20]. Специфічною особливістю моделі є підвищення ролі науки та освіти, побудованої на принципах «економіки знань», зокрема на принципі відкритості і інтеграції інтелектуальних ресурсів та трансферу знань на європейському просторі [10].

У цей час українське суспільство конче потребує нового фахівця, здатного до забезпечення якості європейських стандартів за умови посилення глобального ринку праці, під впливом євроінтеграції, полікультурності, комерціалізації, регіоналізації, професійної мобільності, тощо [3;4;8;12]. У цьому ж сенсі наукового осмислення, на наш погляд, очікує процес формування елементарних основ ринкової ментальності, а також розвиток підприємницької ментальності студента, що неможливо без урахування психологічного супроводу його кар'єрного розвитку під час навчання у ВНЗ, формування кар'єрної компетентності через посилення ролі та значущості професійної комунікативної толерантності для творчого опанування професії.

Тому перед сучасною українською системою професійної психологічної освіти стоїть першочергова задача підготовки конкурентно спроможних фахівців, професійно-компетентних мобільних кадрів, готових креативно приймати результативні рішення за умови форс-мажорних обставин ринкових відносин [1;3;4;10;11;12;14;16;18;19;20]. Водночас велику складність становлять протиріччя між рівнем управління сучасним класичним вузом та значущістю ролі кар'єрного розвитку студентів під час навчання. Бракує психолого-педагогічних концептуальних підвалин та системи планування і розвитку проектування індивідуальної траєкторії професійної кар'єри студентів бакалаврату, магістратури: методології переходу від традиційних форм навчання до інноваційних. На особливу увагу, з нашої точки зору, заслуговує проблема вивчення успішних психологічних чинників розвитку професійної кар'єри студента та його професійної комунікативної толерантності як базового чинника структури професійно-значущих якостей, бо він є домінантним та впливовим, окреслює його діяльність й життєвий шлях. Варто зауважити, що в Педагогічній конституції Європи, що була прийнята членами Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи у травні 2013 року, наголошується на тому, що суттєвими рисами, притаманними новому фахівцю, є толерантність, демократизм. У світлі проблеми особливої уваги для вирішення протиріччя, з нашої позиції, набувають невирішені до сього часу питання, зокрема:

- зміст психологічного планування та розвитку професійної кар'єри студентів під час навчання у вузі (1-4 курс бакалаврату; магістратура);
- модель психологічного супроводу кар'єрного розвитку студентів під час навчання;
- взаємозв'язок кар'єрного розвитку студентів та професійної комунікативної толерантності як системної характеристики особистості і як базової якості компетентного професіонала-психолога;
- комплексна програма психологічного супроводу кар'єрного розвитку студента (з 1-го курсу навчання у вузі, з урахуванням динаміки змін суспільства та ринку праці); індивідуалізовані програми формування професійних

кар'єрних компетенцій на основі діагностичного рівня надбаних майбутнім психологом загальнозначущих компетенцій та професійно-значущих якостей.

Таким чином, ідея вивчення проблематики професійної комунікативної толерантності в наш час набуває нового теоретико-методологічного змісту. Теоретичний інтерес до проблеми підсилює потреба удосконалити практику підготовки психологів у контексті тенденцій реалізації інноваційної політики Європейського Союзу. Спираючись на бачення вітчизняних психологів [5;6;7;8;9;10;11;13;15;16], зазначимо, що методологія дослідження психології кар'єри, зокрема рівнів кар'єрного розвитку, отриманих студентами під час навчання, наразі вивчена недостатньо і заслуговує на належну. Як свідчать результати опитування (авторський опитувальник) серед студентів 1-4 курсів (132 особи, 2017-2018 рік, м. Дніпро), студентській молоді бракує знань про типи кар'єри, стадії та еволюції її розвитку. Недостатніми є також уявлення про бар'єри та перешкоди на шляху професійного становлення фахівця-початківця за умови динаміки ринкових відносин. Несформовані у майбутніх фахівців знання кар'єрних стратегій, вмінь корекції кар'єрного шляху залежно від цілей та вимог бізнес-структур, раптових змін ринку, регіональної інноваційної політики тощо. Саме тому формування кар'єрних компетенцій майбутнього психолога з початкового періоду навчання у ЗВО для реалізації інноваційної та підприємницької діяльності, у структурі яких професійна комунікативна толерантність відіграє найважливішу роль, є одним із невирішених завдань сучасної психологічної науки. Кар'єрне самовизначення (орієнтація на майбутню кар'єру, ставлення до неї як перспективної кар'єрної самооцінки, пізнавальна активність, рефлексія), а також креативне застосування кар'єрних компетенцій згідно з вимогами ринку, що постійно змінюються, надає вагомі можливості для реалізації успішної професійної кар'єри в майбутньому. В нашій країні ще наприкінці ХХ століття поняття кар'єра, кар'єризм як прагнення індивіда до соціального успіху піддавалося соціальному осуду. В наш час важливою є думка, згідно з якою кар'єра ототожнюється із самомотивацією особистісно-професійного розвитку, з готовністю фахівця до кар'єрного зростання [14]. Тобто кар'єра визначається як закономірний результат активності самої особистості. Тому вивчення психологічних факторів, що визначають успішний розвиток професійної кар'єри студента, успішне планування її з першого курсу навчання паралельно з індивідуальним психологічним супроводом є актуальними та малодослідженими напрямками розвитку вищої психологічної освіти України.

Одним із можливих рішень проблеми вивчення психології кар'єри студента-психолога за умови ринкових відносин може виступати дослідження поняття через аналіз психологічної сутності професійної комунікативної толерантності: структури та її змістових характеристик. Вона є інтегральною характеристикою особистості, а також домінантною професійно-значущою рисою фахівця [14;22;23;24;25].

Як відомо, професійно-особистісне становлення психолога включає засвоєння спеціальних знань, умінь та навичок, розвиток певних якостей та здібностей, що дозволяють компетентно та професійно здійснювати роботу з людьми [11]. Тому професійна комунікативна толерантність психологів передбачає:

- уміння встановлювати контакти з людьми;
- створювати атмосферу довіри й доброзичливості;
- вести критичний діалог;
- допомагати клієнтам у вирішенні їх професійних і особистісних проблем;
- розуміти індивідуальні особливості клієнта та знаходити індивідуально-толерантний підхід до вирішення його нагальних проблем та потреб;
- демонструвати толерантну поведінку.

Але невизначеність теоретико-методологічних основ переходу до підготовки студентів вузів за інноваційними вимогами (конкурентоспроможність, професійна мобільність, знання сучасних вимог ринку, наявність ринкового та толерантного мислення, толерантної поведінки тощо), як ми вже наголошували, створюють перешкоди та бар'єри для самих студентів у плануванні образу кар'єри, її типів, етапів, механізмів її реалізації за умови професійної діяльності в Україні. На думку О.С. Ковальчук, «завданням вищої освіти є залишити в минулому авторитарну педагогіку та перейти до педагогіки толерантності...» [8,54].

Узагальнюючи кроки вищих навчальних закладів на шляху інноваційної вищої освіти, оновлення методології підготовки студентів, Л.О. Сущенко констатує, що ВНЗ «...аж ніяк не виховує у своїх студентів належну культуру ринкової самоорганізації, що й є нерідко причиною драматичної соціальної фрустрації багатьох випускників наших вищих навчальних закладів, з одного боку, і поштовхом до сумнозвісної «втечі умів», - з іншого [12,349].

На думку О.С. Ковальчук, для того, щоб сформувати сучасного суб'єкта європейської життєдіяльності, потрібно починати зі «...свого сумління, з власної самосвідомості, чесності, толерантності і прагнення максимальної якості своєї роботи; це швидше виведе нашу вітчизняну освіту на новий якісний рівень європейських стандартів». [8,53].

Отже, в дослідженнях українських науковців одним із найбільш ґрунтовних у розгляді проблеми є міждисциплінарне вивчення психологічних особливостей професійної кар'єри особистості у зв'язку з її побудовою та розвитком. Автори акцентують увагу на тому, що кар'єрні орієнтації є найбільш конкретизованою стратегією молоді особи, що самоактуалізується. При цьому наголошують, що одним із важливих аспектів професійного розвитку є свідоме планування кар'єри.

Незважаючи на інтенсивне зростання числа робіт, присвячених дослідженню психології кар'єри в українському контексті [5-13], залишаються нез'ясованими системні, стрижневі характеристики особистості, що окреслюють її успішну професійну діяльність і життєвий шлях з урахуванням індивідуально-особистісних,

кар'єрних та регіональних особливостей. Однією з таких системних характеристик особистості, що має рівневу структуру детермінації, на думку українського психолога [14], є поняття «толерантність», «комунікативна толерантність», «професійна комунікативна толерантність», що досліджуються в різних галузях знань і досі є предметом суперечливих дискусій стосовно змісту дефініцій. Так, проблематика толерантності представлена у філософських, релігійно-етичних, психолого-педагогічних та соціальних підходах. Наш аналіз сутності феномену «толерантності» показав відсутність чіткого розмежування термінів «професійно-комунікативна толерантність» та «комунікативна толерантність» [14]. У науковому обігу вищезазначені терміни, як зауважує В. Павленко, часто використовуються як синонімічні вислови. Варто зауважити, що в закордонних дослідженнях учених європейських країн та світу ці поняття не є синонімічними, мають свій певний обсяг значень [22;23;24]. Наукова література подає низку визначень поняття «комунікативна толерантність», але в більшості з них наголошується на функції комунікації – спілкуванні. Проте така дефініція надто вузька для визначення поняття «професійна комунікативна толерантність», оскільки містить в собі велику частку невизначеності щодо свого змісту, професійних вимог. У цьому контексті варто звернутися до основних професійних вимог «нового фахівця», які забезпечують якість європейських стандартів вищої освіти. Це європейська ідентичність; європейське знання; європейська полікультурність; тобто, «вміти тактовно і толерантно поводитися в іншому культурному середовищі; європейська мовна компетентність; європейський професіоналізм; європейський рівень якості» [11,457].

У нашому дослідженні ми використовуємо робоче поняття «професійна комунікативна толерантність», що наведено в монографії В.М.Павленко [14]. Це дозволяє нам з'ясувати психологічні характеристики розвитку професійної кар'єри майбутніх психологів через формування професійно комунікативної толерантності.

Проблемі вивчення професійної комунікативної толерантності присвячені наукові праці В.Бойко, М.Громкової, В.Гришука, П.Комогорова, Л.Маленкової, А.Мудрика, В.Павленко та ін.

Як свідчить наш огляд наукової літератури, проблематика формування (розвитку) комунікативної толерантності в останні роки охоплює її вивчення серед різних вікових груп досліджуваних, зокрема старшокласників, студентів та майбутніх спеціалістів. При цьому у висновках фахівців підкреслюється тісний зв'язок професійної комунікативної толерантності із процесом критичного діалогічного спілкування партнерів, який базується на принципі толерантності і є регулятором спілкування [23;24]; їх толерантної поведінки і толерантного мислення [14;22;25].

Таким чином, огляд вітчизняних і закордонних робіт з професійної та комунікативної толерантності свідчить про те, що неможливо дати загальноприйняту

дефініцію поняття у зв'язку з різноманіттям вирішуваних дослідницьких завдань представниками різних психологічних шкіл. Як свідчить огляд наукової літератури, сприяння в підготовці студентів до професійної кар'єри з першого курсу навчання в бакалавраті, з урахуванням сучасних вимог і потреб ринку через формування професійної комунікативної толерантності, не є предметом спеціального психологічного вивчення досі. Вирішення проблеми в рамках лонгітюдного системного вивчення, на наш погляд, дозволить забезпечити поетапний (1-4 курс) психологічний супровід формування майбутніх психологів, здатних планувати успішну кар'єру, мобільних, адаптованих до непередбачуваних змін в економіці і суспільстві, для яких притаманний толерантний менталітет і поведінка.

Отже, аналіз поглядів науковців щодо зв'язку толерантності з процесом професійного спілкування, як системної характеристики компетентного професіонала у процесі становлення професійної кар'єри, є підґрунтям для дослідження структури та визначення компонентного складу професійної комунікативної толерантності.

Як ми наголошували вище, мета статті – визначити взаємозв'язок між рівнем сформованості професійної комунікативної толерантності (взаємовідносин) у студентів (бакалаврів, магістрів) ВНЗ як базової риси майбутнього компетентного професіонала та психологічними факторами розвитку професійної кар'єри психолога. Загальна методологія лонгітюдного дослідження має за основу поділ на три блоки всього спектру досліджуваних питань.

Перший блок зумовила потреба виробити авторами власне бачення понять «професійна комунікативна толерантність», «професійна кар'єра психолога», виявити і проаналізувати рівень сформованості професійної комунікативної толерантності у студентів-психологів та їх взаємозв'язки.

Другий блок зумовила потреба підтвердити теоретичні висновки, зроблені за результатами Першого блоку. Крім того, з'ясувати ставлення до виокремлених психолого-педагогічних чинників формування професійної комунікативної толерантності у студентів-психологів (1-4 курс) на основі теоретичної моделі формування професійної комунікативної толерантності.

Третій блок зумовила потреба окреслити умови та розробити програму психологічного супроводу, спецкурси з означеної проблематики окремо для кожного року навчання майбутніх психологів у бакалавраті.

Для вирішення проблеми ми обґрунтували, розробили та апробували модель формування професійно-комунікативної толерантності у студентів-психологів у процесі навчання у ВНЗ.

Отже, вивчення психологічних факторів, що визначають успішний розвиток професійної кар'єри, формування кар'єрної компетентності у процесі отримання вищої освіти є вельми актуальним завданням української психологічної науки, що потребують подальшого ретельного дослідження.

Висновки і перспективи подальших досліджень з цього напрямку. Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що в умовах сучасного реформування українського суспільства проблема психології кар'єри знаходиться на початковому етапі наукових пошуків з урахуванням нових реалій сьогодення. Кар'єрні та життєві перспективи українського студента, планування, визначення етапів, механізмів будівництва кар'єри має суттєві відмінності порівняно з іншими країнами світу. Тому національні особливості кар'єрного зростання в нашій країні потребують подальшого ґрунтовного наукового вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 24-25 квітня 2014 р.) / [ред.колегія: Є.М.Потапчук (голов.ред), О.В.Кулешова, Л.О.Подкоритова, В.К.Гаврилькевич, Л.Г.Параскевич] / М–во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т. Каф. практи. психол. та педагог. – Хмельницький:ХНУ, 2014. – 172 с.
- 2.Артёмов І.В. Інноваційний університет – важливий інструмент інтегрування в європейський освітній і науковий простір. ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2015.
- 3.Деркач Л.М. Психологічна освіта та міграційні процеси в Україні:реалії сьогодення та перспективи майбутнього // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Вип.21.- Кн.3.- Том II (76).- К.: Гнозис, 2017.- С.399-410.
- 4.Деркач Л.М. Інтеграційний потенціал сучасної психологічної науки як напрямок глобалізації освіти в Україні//Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору.-К., 2015.- С.557-565.
- 5.Канівець Т.М. Основні труднощі у підготовці студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри та роль власної активності студентів для їх подолання //Теоретичні та прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012.- 3(29).- С.158-168.
- 6.Карамушка Л.М. Психологічна готовність студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри: зміст, структура, рівень і чинники//Правничий вісник Університету “Крок”, 2013.- С.211-219.
- 7.Карамушка Т.В. Уявлення аспірантів про сутність майбутньої професії кар'єри, можливі напрямки і типи її здійснення// Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки.Вип.2.-2014.-С.92-98.
- 8.Ковальчук О.М. Готовність нового фахівця до забезпечення якості європейських стандартів вищої освіти// Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки. - 2016.-№2.- С.52-57.
- 9.Ковальчук О.М. Підготовка магістрів гуманітарних спеціальностей до інноваційної професійної діяльності в умовах ступеневої освіти: дис.. на здобуття наук ступеня канд.пед. наук.13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Луцьк, 2016.- 310 с.
- 10.Мызрова К.А. Современные тенденции развития высшего образования //Креативная экономика. – 2011.- №9(57).- С.48-52.
- 11.Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія] / ред. В.П. Андрущенко; авт. кол.: В.П.Андрущенко, Б.І.Андрусишин, Б.І.Бобрицька, Р.М.Вернидуб, В.Л.Савельєв, К.А.Постол, О.О.Субіна. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015.- С.337-338.
- 12.Сущенко Л.О. Стратегічні напрями модернізації системи вищої освіти в контексті європейського досвіду// Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.- 2016. - Вип.47(100). - С.347-353.

13.Сурякова М.В. Уявлення про професійну кар'єру майбутніх інженерів-металургів/ Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія: зб.наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К.: Міленіум. 2008.- Ч.21-22. – С.125-131.

14.Павленко В.М., М.М.Мельничук. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія/ авт. післямови проф. В.Ф. Моргун. Полтава: ФОП Мирон І.А., 2014. – 244 с.

15.Терновская О.П. Карьерные ориентации психологов в системе вузовской подготовки // Материалы международной конференции Министерства образования и науки РФ и Федерации психологов образования России «Психология образования: проблемы и перспективы» (16-18 декабря 2004 г.).- М., 2004.- С.344-345.

16.Чернявська В.В. Особливості розвитку кар'єрних орієнтацій студентів-менеджерів // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія: зб.наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України.- К.: Міленіум, 2006.- Ч.18, С.70-72.

17.Шевченко Н.Ф. Дослідження професійної спрямованості майбутніх психологів//Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія», 2013.- №1(5).- С.95-101.

18.Derkach L., Maksymenko S. (2016). Psychological Literacy in Ukraine: Ways of Learning and Living// American Journal of Fundamental , Applied and Experimental Research. Ukraine and Ukrainians Abroad. Not for Profit Corporation. New York N.Y. U.S.A.pp.28-37.

19.Derkach L.(2018). Problems, Challenges and Perspectives of Ukraine's Integration Into Global And European Educational Space// *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Research*,3(10),13-19.

20.Derkach L. (2017). Innovative Universities in Ukraine: Perspectives and Solutions. *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Research*,7, 10-16.

21.Europa 2020: Commission Proposes New Economic Strategy.available at: http://ec.europa.eu/news/economy/100303_en.htm

22.Hillen M.F., Gutheil C/ M., Strout T.D. et al. (2017). Tolerance of Uncertainty: Conceptual Analysis, Integrative Model, and Implications for Healthcare. *Social Science and Medicine*.Vol.180, May 2017.pp.62-75.

23.Kivland C.M. (2011). Tolerant Communication Skills Handbook.Creates-Pace Independent Publishing Platform.-48 p.

24.Mkrttchian V., Aleshina E. (2017). (Eds.). Tolerance as a Reflection of Sliding Mode in Psychology . In: Sliding Mode in Intellectual Control and Communication: Emerging Research and Opportunities. IBI Global.–PP.91-100.

25.Novikova I.A., Novikov A.L. (2015). Relation Between Communicative Tolerance and Intercultural Adaptation in International Students. *Mediterranean Journal of Social Sciences*.Vol.6, NO.2. S2.

26.Zhyhaylo N.I., Karpinska R.I., Plevachuk O. (2017). Psychological Characteristics of Professional Career Development of an Individual- *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*, 2017/4(7) –PP. 82-88.

REFERENCES

1.Актуальні питання теорії та практики психолого педагогічної підготовки майбутніх фахівців: матеріалі Всеукраїнської науково-практичної конференції (2014) [*Actual questions of the theory and practice of psychological and pedagogical preparation of future specialists*] Khmel' nitsky: Kh.N.U. – 172 p.

2.Artemov I.V. (2015). Innovatsiini universitet – vazhlyvii instrument integruvannya evropeiskii osvittii i naukovii prostir [*Innovation University is an important tool for integrating into the European educational and scientific space*] DVNZ Uzhhorodskiy natsional'nyi univesitet.

3.Derkach L.M. (2017). Psykhologichna osvita ta migratsiiny protsesy v Ukraini: realii s'ogodennya ta perspektyvy maibtn'ogo [*Psychological Education and Migration Processes in Ukraine: Realities of the Present and Future Prospects*] // Teoretyko-metodychni problem vykhovannya ditei ta uchniv'skoi molodi:- zb. nauk.prats'.-Tematychnyi vypusk «Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti integratsii do evropeis'kogo osvitt'ogo prostory». – Vyp.21.-Kn.3.-TomII (76). –K.: Gnozis.- P.399-410.

4.Derkach L.M. (2015). Integratsiinyi potentsial suchasnoi psykhologichnoi nauky yak napryamok globalizatsii osvity v Ukraini [*Integration potential of modern psychological science as a direction of globalization of education in Ukraine*]// Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti integratsii evropeis'kogo osvitt'ogo prostoru.- K.-P. 557-565.

5.Kanivets' T.M. (2012). Osnovny trudnoschi u pidgotovtsi studentiv do zdysnenya maibutn'ji profesiinoi karery ta rol' vlasnoi aktyvnosti studentiv dlya ikh podolannya [*The main difficulties in preparing students for a future professional career and the role of students' own activity in overcoming them*]// Teoretychni ta prykladni problem psykhologii: zb. nauk. prats' Skhidnoukrains'kogo natsional'nogo universitetu im.V.Dalya.-Lukhans'k: vyd-vo SNU im. V.Dalya.- 3(29).- P.158-168.

6.Karamushka L.M. (2013). Psykhologichna gotovnist' studentiv do zdiisnennya maibutn'oi profesiinoi kar'ery [*Psychological readiness of students for the implementation of future professional careers: content, structure, level and factors*]//Pravnychii visnyk Universitetu “Krok”, P.211-219.

7.Karamushka T.V. (2014). Uyavlennya aspirantiv pro sutnist' maibutn'oi profesii karery, mozhlyvi napryamky i typy ii zdiisnennya [*Submission of postgraduate students about the essence of the future career career, possible directions and types of its implementation*] //Aktual'ni problem sotsiologii, psykhologii, pedagogiky.-Vyp.2.-S.92-98.

8.Koval'chuk O. Gotovnist' novogo fakhivtsya do zabezpechennya yakosti evropeiskykh standartiv vyshchoi osvity (2016) [*The readiness of a new specialist to ensure the quality of European higher education standards*] // Naukovyi visnyk Skhidnoevropeis'kogo natsional'nogo universitetu imeni Lesi Ukrainky. Pedagogichninauky.-№2.- p.52-57.

9.Koval'chuk O.M. (2016). Pidgotovka magistriv gumanitarny khspetsial'nostei do innovatsiinoi profesiinoi diyal'nosti v umovakh stupenevoi osvity [*Training of masters of humanitarian specialties for innovative professional activity in conditions of graduate education*]: dys. na zdobuttya stupenyak and.ped.nauk. 1300.04 «Teoriya i metodyka profesiinoi osvity». Luts'k. – 310 p.

10.Myzrova K.A. (2011) Sovremennye tendentsii razvitiya vysshego obrazovaniya [*Modern trends in the development of higher education*] //Kreativnaya ekonomika.- №9 (57). –p.48-52.

11.Osvitnya polityka: filosofiya, teoriya, praktyka [monografiya] (2015) [*Educational policy: philosophy, theory, practice*] / red.V.P.Andrutschenka; Avt.kol.:V.P.Andrushchenko, B.I.Andrusyhin, B.I.Bobryts'ka, R.M.Vernydub ta in. -K.- p.337-338.

12.Sutschenko L.O. (2016). Strategichni napryamy modernizatsii systemy vyshchoi osvity v konteksti evropeis'kogo dosvidy [*Strategic directions of modernization of the system of higher education in the context of European experience*]. Pedagogika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zagal'noosvittii shkolakh. - Vyp.47 (100). – P.347-353.

13.Suryakova M.V. (2008). Uyavlennya pro profesiinu kar'eru maibutnikh inzheneriv-metalurgiv [*Understanding the professional career of future metallurgical engineers*]// Aktual'ni problem psykhologii. Tom 1: Sotsial'na psykhologiya. Psykhologiya upravlinnya.Organizatsiina psykhologiya: zb. Nauk.Prats'Instytutu psykhologii im.G.S.Kostiuka APN Ukrainy.-K. – Chast.21-22.- S.125-131.

14.Pavlenko V.M., Mel'nychuk M.M. (2014) Psykhologiya tolerantnosti osobystosti [*Psychology of personality tolerance*] (na materialy doslidzhennya studentiv): monografiya. V.M.Pavlenko.-Poltava.. – 244 p.

15. Ternovskaya O.P. (2004). Kar'ernye orientatsii psikhologov v sisteme vuzovskoi podgotovki [*Career orientations of psychologists in the system of university training*] // Materialy mezhdunarodnoi konferentsii Ministerstva obrazovaniya i nauki RF i Federatsii Psikhologov Obrazovaniya Rosii «Psikhologiya obrazovaniya: problemy i perspektivy». –M. – P.344-345.
16. Chernyavs'ka V.V. (2006). Osoblyvosti rozvytky kar'ernykh orientatsii studentiv-menedzheriv [*Features of development of career orientations of student-managers*] // Aktual'ni problem psykhologii. Tom 1: Sotsial'na psykhologiya. Psykhologiya upravlinnya. Organitsiina Psykhologiya: zb. nauk. prats' Instytutu psykhologii im. G.S.Kostiuka APN Ukrainy. – K.– Chast. 18. – P. 70-72.
17. Shevchenko N.F. (2013). Doslidzhennya profesiinoi spryamovannosti maibutnikh psykhologiv [*Research of professional orientation of future psychologists*]// Visnyk Dnipropetros'kogo universitetu imeni Al'freda Nobelya. Seriya «Pedagogika i psykhologiya». -№1 (5). – P. 95-101.
18. Derkach L., Maksymenko, S. (2016). Psychological Literacy in Ukraine: Ways of Learning and Living // *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Research*, 2,28-37.
19. Derkach L. (2018). Problems, Challenges and Perspectives of Ukraine's Integration Into Global And European Educational Space // *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Research*,3(10),13-19.
20. Derkach L. (2017). Innovative Universities in Ukraine: Perspectives and Solutions. *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Research*,7, 10-16.
21. Europa 2020: Commission Proposes New Economic Strategy. Retrieved at: http://ec.europa.eu/news/economy/100303_en.htm
22. Hillen M.F., Gutheil C, M., Strout T, D et al.(2017). Tolerance of Uncertainty: Conceptual Analysis, Integrative Model, and Implications for Healthcare. *Social Science and Medicine*. Vol.180, May 2017.pp.62-75.
23. Kivland C.M. (2011). Tolerant Communication Skills Handbook. Creates-Pace Independent Publishing Platform.-48 p.
24. Mkrttchian V., Aleshina E. (2017). (Eds.). Tolerance as a Reflection of Sliding Mode in Psychology . In: Sliding Mode in Intellectual Control and Communication: Emerging Research and Opportunities. IBI Global.-PP.91-100.
25. Novikova I.A., Novikov A.L. (2015). Relation Between Communicative Tolerance and Intercultural Adaptation in International Students. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. Vol.6, NO.2. S2.
26. Zhyhaylo N.I., Karpinska R.I., Plevachuk O. (2017). Psychological Characteristics of Professional Career Development of an Individual- *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*, 2017/4(7) –PP. 82-88.